

4. Круглова О.А. Ефективність управління товарними запасами у підприємствах роздрібно торгівлі : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук // О.А. Круглова. – Харків : ХДАТОХ, 2002. – 17 с.
5. Лебедева С.Н. Экономика торгового предприятия : учебное пособие / С.Н. Лебедева и др. – Минск : Новое знание, 2002. – 240 с.
6. Мазаракі А.А. Экономика торгового підприємства / А.А. Мазаракі, Л.О. Лігоненко, Н.М. Ушакова ; під ред. Н.М. Ушакової. – К. : Хрещатик, 1999. – 800 с.
7. Раицкий К.А. Экономика предприятия : учебник для вузов / К.А. Раицкий. – М. : Дашков и Ко, 2002. – 1 012 с.
8. Экономика торгового предприятия / под ред. М.Н. Греховодовой. – Ростов н/Д. : Феникс, 2001. – 192 с.
9. Анискин Ю.П. Организация и управление малым бизнесом : учебное пособие. – М. : Финансы и статистика, 2002 – 160 с.
10. Хоменко Н.В. Товарні запаси: проблеми обліку, контролю та звітності : монографія / Н.В. Хоменко, О.В. Карпенко, Ю.А. Верига. – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2008. – 153 с.
11. Управління товарними запасами торговельного підприємства в умовах сучасної ринкової економіки [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://intkonf.org/sokolova-iv-ken-hachatryan-vv-upravlinnya-tovarnimi-zapasami-torgovelnogo-pidpriemstva-v-umovah-suchasnoyi-rinkovoyi-ekonomiki/\(20.02.2015\)](http://intkonf.org/sokolova-iv-ken-hachatryan-vv-upravlinnya-tovarnimi-zapasami-torgovelnogo-pidpriemstva-v-umovah-suchasnoyi-rinkovoyi-ekonomiki/(20.02.2015))
12. Ковальчук О.Є. Особливості ефективного управління товарними запасами торговельного підприємства [Електронний ресурс] / О.Є. Ковальчук, Р.В. Колесник. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/29_DWS_2011/Economics/10_95592.doc.htm/.
13. Паркинсон С.Н. Искусство управления / С.Н. Паркинсон, М.К. Рустомджи. – М. : Агенство «ФАИР», 1997. – 420 с.
14. Фролова Л.В. Проблеми формування товарних запасів на торговельному підприємстві в умовах нестабільності / Л.В. Фролова, О.С. Воскобаєва // Торговля і ринок України. – 2009. – № 27. – С. 35–40.
15. Чаплінська А.А., Бабчук Г.Г. Оцінка товарних запасів та їх оборотності на підприємствах роздрібно торгівлі [Електронний ресурс] / А.А. Чаплінська, Г.Г. Бабчук // Экономика і управління підприємствами, галузями, національним господарством. – Режим доступу : http://www.kdu.edu.ua/visnik_ekon/ARHIV/2013-3/48.pdf/.

УДК 658.15:005.334

Божанова О.В.

*кандидат економічних наук, доцент
Національної металургійної академії України*

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РИЗИКАМИ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті наведено підходи до управління фінансовими ризиками промислового підприємства. На підставі проведеного аналізу системи внутрішніх механізмів нейтралізації фінансових ризиків визначено етапи організації управління фінансовими ризиками промислового підприємства. Розглянуто особливості управління фінансовими ризиками промислового підприємства.

Ключові слова: ризик, фінансовий ризик, управління, процес організації, промислове підприємство.

Божанова Е.В. УПРАВЛЕНИЕ ФИНАНСОВЫМИ РИСКАМИ ПРОМЫШЛЕННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

В статье приведены подходы к управлению финансовыми рисками промышленного предприятия. На основе проведенного анализа системы внутренних механизмов нейтрализации финансовых рисков определены этапы организации управления финансовыми рисками промышленного предприятия. Рассмотрены особенности управления финансовыми рисками промышленного предприятия.

Ключевые слова: риск, финансовый риск, управление, процесс организации, промышленное предприятие.

Bozhanova O.V. FINANCIAL RISK MANAGEMENT OF INDUSTRIAL ORGANIZATIONS: THEORETICAL ASPECTS

The paper presents the approach to financial risk management of an industrial enterprise. Based on the analysis of the system of internal mechanisms neutralize financial risks identified stages of the organization's financial risk management of an industrial enterprise. The article describes the features of the financial risk management of an industrial enterprise.

Keywords: risk, financial risk management, process organization, industrial enterprise.

Постановка проблеми. Сучасні економічні умови несуть в собі ризик господарської діяльності промислового підприємства. Навіть за найбільш сприятливих економічних умов для будь-якого підприємства завжди зберігається можливість настання кризових явищ. Така можливість асоціюється з ризиком. Ризик властивий будь-якій сфері людської діяльності, що пов'язано з безліччю умов і факторів, які впливають на позитивний результат прийнятих особою рішень.

Фінансова діяльність промислового підприємства у всіх її формах пов'язана з численними ризиками, ступінь впливу яких на результати цієї діяльності досить значний. Ризики, супутні фінансовій діяльності промислового підприємства, виділяються в особливу групу ризиків, які називають фінансовими ризиками. Фінансові ризики відіграють найбільш

значущу роль у загальному портфелі підприємницьких ризиків промислового підприємства.

Зростання ступеня впливу фінансових ризиків не тільки на результати фінансової діяльності промислового підприємства, але і в цілому на результати виробничо-господарської діяльності пов'язане з мінливою економічною ситуацією та кон'юнктурою фінансового ринку, розширенням сфери фінансових відносин фірми, появою нових для вітчизняних промислових підприємств фінансових технологій та іншими факторами.

Аналіз останніх досліджень. Питання, пов'язані з оцінкою та аналізом фінансових ризиків промислового підприємства, розглянуто у працях зарубіжних та вітчизняних вчених, таких як: А.Н. Сплетухов [1], М.В. Дюжиков [1], А.В. Кабанов [2], І.Я. Лукасевич [3], В.А. Москвін [4], С.Ф. Тихомиров [5], В.В. Бочаров [6] та інші.

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Аналіз спеціальної літератури показав, що на сьогодні багатогранність проблеми та різноманітність чинників, що впливають на рівень фінансових ризиків промислового підприємства і прийняття управлінських рішень з метою мінімізації ризиків залишають поле для подальших досліджень, оскільки існують протиріччя у встановленні специфічних ознак категорії «фінансовий ризик» та у підходах щодо управління фінансовими ризиками промислового підприємства.

Метою статті є дослідження аспектів цієї проблеми, які потребують додаткової уваги та проведення більш глибокого розгляду, особливо у сфері вдосконалення механізму управління фінансовими ризиками промислового підприємства.

Виклад основного матеріалу. Фінансові ризики мають об'єктивну основу через невизначеність зовнішнього середовища підприємств. Зовнішнє середовище включає в себе об'єктивні економічні, соціальні та політичні умови, в яких підприємство працює і до динаміки яких вимушене пристосовуватись. Невизначеність зовнішнього середовища зумовлює залежність його від множинних змінних, контрагентів та осіб, поведінку яких не завжди можна передбачити з прийнятною точністю.

З іншого боку, фінансові ризики мають і суб'єктивну основу, оскільки завжди реалізуються через людину. Дійсно, адже саме підприємець оцінює ризикову ситуацію, формує безліч можливих результатів і робить вибір з безлічі альтернатив. Крім цього, сприйняття ризику залежить від кожної конкретної людини, а саме від її характеру, складу розуму, психологічних особливостей, рівня знань і досвіду у сфері його діяльності.

Фінансові ризики належать до групи спекулятивних ризиків, які в результаті виникнення можуть призвести як до втрат, так і до виграшу.

Нестабільне економічне середовище, всередині якого працюють підприємства, передбачає необхідність систематичного аналізу фінансового стану. При цьому основним об'єктом дослідження повинні стати фінансові ризики підприємства та можливі шляхи зниження їх впливу.

Фінансовий ризик виникає у процесі відносин підприємства з фінансовими інститутами (банками, фінансовими, інвестиційними, страховими компаніями, біржами та ін.). Причини фінансового ризику – це інфляційні чинники, зростання облікових ставок банку, зниження вартості цінних паперів та ін.

Особливістю фінансового ризику є імовірність збитку, який залежить від проведення яких-небудь операцій у фінансово-кредитній і біржовій сферах, здійснення операцій з фондовими цінними паперами, тобто ризику, який випливає з природи цих операцій.

Метою управління фінансовим ризиком є зниження втрат, пов'язаних із певним ризиком до мінімуму. Втрати можуть бути оцінені у грошовому вираженні, оцінюються також кроки щодо їх запобігання. Існує чотири методи управління ризиком: скасування, запобігання, страхування та поглинання. При виборі конкретного методу управління фінансовим ризиком фінансовий менеджер повинен виходити з таких принципів:

- не ризикувати більше, ніж це може дозволити власний капітал;
- не ризикувати більшим заради малого;
- передбачати наслідки ризику.

Для зниження ступеня ризику застосовуються різні прийоми. Найбільш поширеними є: дивер-

сифікація, придбання додаткової інформації про вибір і результати, лімітування, самострахування, страхування, страхування від валютних ризиків, хеджування, набуття контролю над діяльністю у пов'язаних областях, облік і оцінка частки використання специфічних фондів підприємства в її загальних фондах та ін. [1, с. 131].

Оскільки ризик – це взагалі фінансова категорія, то на ступінь і величину ризику можна впливати через фінансовий механізм. Такий вплив здійснюється за допомогою прийомів фінансового менеджменту і особливої стратегії. У сукупності стратегія і прийоми утворюють своєрідний механізм управління ризиком. В основі його побудови лежить цілеспрямований пошук і організація роботи зі зниження ступеня ризику та отримання і збільшення доходу у невизначеній господарській ситуації. Кінцева мета дії механізму управління фінансовим ризиком повинна відповідати цільовій функції підприємництва. Вона полягає в отриманні найбільшого прибутку при оптимальному, прийнятному для підприємця співвідношенні прибутку й ризику.

Управління фінансовим ризиком включає в себе стратегію і тактику управління. Під стратегією управління розуміють напрям і спосіб використання засобів для досягнення поставленої мети. Цьому способу відповідає певний набір правил і обмежень для прийняття рішення. Стратегія дозволяє сконцентрувати зусилля на варіантах рішення, які не суперечать прийнятій стратегії, відкинувши всі інші варіанти. Після досягнення поставленої мети стратегія як напрям і засіб її досягнення припиняє своє існування. Нові цілі ставлять завдання розробки нової стратегії. Тактика – це конкретні методи і прийоми для досягнення поставленої мети в конкретних умовах. Завданнями тактики управління є вибір оптимального рішення і найбільш прийнятних у певній господарській ситуації методів і прийомів управління.

Управління фінансовим ризиком промислового підприємства в широкому розумінні є особливим видом діяльності, спрямованою на зниження або повне усунення впливу його несприятливих наслідків на результати проведених господарських операцій. На практиці це передбачає пошук компромісу між вигодами від зменшення ризику і необхідними для цього витратами, а також прийняття рішення про те, які дії для цього слід реалізувати. Кінцева мета управління ризиком повинна сприяти реалізації загальної стратегії ведення підприємницької діяльності. У фінансовому менеджменті вона полягає в отриманні найбільшої вигоди при оптимальному або прийнятному для підприємця співвідношенні прибутку і ризику.

В сучасних економічних умовах виділяють п'ять основних областей ризику діяльності будь-якого промислового підприємства.

Так, безризикова область – при здійсненні операції нічим не ризикує, відсутні будь-які втрати, промислове підприємство отримує як мінімум розрахунковий прибуток. Теоретично при здійсненні господарської діяльності прибуток промислового підприємства не обмежений.

Область мінімального ризику – в результаті діяльності промислове підприємство ризикує частиною або всією величиною чистого прибутку.

Область підвищеного ризику – промислове підприємство ризикує тим, що в гіршому випадку покриве всі витрати, а в кращому – отримує прибуток набагато менший від розрахункового рівня. У цій

області можлива виробнича діяльність за рахунок короткострокових кредитів.

Область критичного ризику – промислове підприємство ризикує не лише не отримати прибуток, але й недоотримати передбаченого доходу і буде вимушене витрати відшкодувати за рахунок прибутку минулого періоду. Наслідки цієї події більш істотні, ніж перераховані вище, оскільки промислове підприємство вимушене буде скорочувати масштаби своєї діяльності через втрати оборотних коштів та борги.

Область неприпустимого (катастрофічного) ризику – діяльність промислового підприємства, як правило, призводить до банкрутства.

Із сучасних позицій прийняття рішення щодо попередження можливих втрат розрізняють такі підходи до управління ризиками: активний, адаптивний і консервативний (пасивний).

Активне управління означає максимальне використання наявної інформації і засобів для мінімізації ризиків. При такому підході управлінські дії повинні випереджати ризикові чинники та події, які можуть вплинути на реалізацію проведеної операції. Очевидно, що такий підхід передбачає витрати на прогнозування та оцінку ризиків, а також організацію їх безперервного контролю та моніторингу.

Адаптивний підхід до управління ризиком будується на принципі «вибору меншого зла», тобто на адаптації до ситуації, що склалася. При такому підході управлінські дії здійснюються в ході проведення господарської операції як реакція на зміни середовища. У цьому випадку вдається запобігти лише частині можливих втрат.

При консервативному підході управлінські дії запізнюються. Якщо ризикова подія настала, то збитку від неї зазнають учасники операції. За таких умов управління спрямоване на локалізацію збитку, нейтралізацію його впливу на наступні події. Зазвичай витрати на управління ризиком при такому підході мінімальні, проте можливі втрати можуть бути досить великі.

Система управління фінансовими ризиками складається з двох підсистем: керованої (об'єкта управління) і керуючої (суб'єкта управління). Об'єктом управління є ризикові операції та фінансові відносини, що при цьому виникають між учасниками господарської діяльності в процесі здійснення цих операцій. Суб'єктом управління виступає група людей (фінансовий менеджер, фахівець із ризиків тощо), яка за допомогою різних прийомів і методів здійснює цілеспрямований вплив на об'єкт управління.

Найважливіше значення для ефективного управління фінансовими ризиками має адекватне інформаційне забезпечення. Воно включає широкий спектр різних видів ділової інформації: статистичної, економічної, комерційної, фінансової, юридичної, технічної і т.п. Наявність надійної та актуальної інформації дозволяє швидко приймати управлінські рішення, що впливають на зниження ризиків і збільшення прибутку. Належне інформаційне забезпечення та його ефективне використання при проведенні ризикових операцій зводить до мінімуму ймовірність збитку і втрат [2, с. 15].

Організація управління фінансовим ризиком – це система заходів, спрямованих на раціональне поєднання всіх його елементів в єдиній технології процесу управління фінансовим ризиком.

Першим етапом організації управління фінансовим ризиком є визначення мети ризику і мети ризикових вкладень капіталу. Мета ризику – це результат, який необхідно отримати. Ним може бути

виграш, прибуток, дохід і т.п. Мета ризикових вкладень капіталу – отримання максимального прибутку. Будь-яка дія, пов'язана з ризиком, завжди цілеспрямована, оскільки відсутність мети робить рішення, пов'язане з ризиком, безглуздом. Мети ризику і ризикових вкладень капіталу повинні бути чіткими, конкретизованими і порівнянними з ризиком і капіталом.

Другим етапом в організації управління фінансовим ризиком є отримання інформації про навколишнє оточення, яка необхідна для прийняття рішення на користь тієї або іншої дії.

Третім етапом є визначення ймовірності настання події, в тому числі страхової події, виявити ступінь ризику і оцінити його вартість. Для управління важливо знати дійсну вартість ризику, якому піддається його діяльність. Під вартістю ризику розуміють фактичні збитки підприємця, витрати на зниження величини цих збитків або витрати з відшкодування таких збитків та їх наслідків. Правильна оцінка фінансовим менеджером дійсної вартості ризику дозволяє йому об'єктивно оцінити обсяг можливих збитків і визначити способи їх запобігання або зменшення, а в разі неможливості уникнути збитків – знайти способи їх відшкодувати.

Четвертим етапом є розробка різних варіантів ризикового вкладення капіталу, коли проводиться оцінка їх оптимальності шляхом зіставлення очікуваного прибутку і величини ризику. Це дозволяє правильно вибрати стратегію і прийоми управління ризиком, а також способи зниження ступеня ризику.

У системі методів управління фінансовими ризиками промислового підприємства основна роль належить внутрішнім механізмам їх нейтралізації. Такі механізми складаються із системи методів мінімізації їх негативних наслідків, що обираються і здійснюються в рамках самого промислового підприємства.

Перевагою використання внутрішніх механізмів нейтралізації фінансових ризиків є високий ступінь альтернативності прийнятих управлінських рішень, що не залежать від інших суб'єктів господарювання. Вони виходять з конкретних умов здійснення фінансової діяльності підприємства і його фінансових можливостей, дозволяють найбільшою мірою врахувати вплив внутрішніх факторів на рівень фінансових ризиків у процесі нейтралізації їх негативних наслідків [3, с. 571]. Система внутрішніх механізмів нейтралізації фінансових ризиків передбачає використання основних методів:

- відмова від здійснення фінансових операцій, рівень ризику яких надмірно високий;
- лімітування їх концентрації. Цей метод реалізується шляхом встановлення на підприємстві відповідних внутрішніх фінансових нормативів у процесі розробки політики здійснення різних аспектів фінансової діяльності. Система фінансових нормативів, що забезпечує лімітування концентрації ризиків, може включати: граничний розмір (питома вага) позикових засобів, які використовують у господарській діяльності; мінімальний розмір активів у високорисковій формі; максимальний розмір товарного (комерційного) або споживчого кредиту, наданого одному покупцеві; максимальний розмір депозитного вкладу, що розміщується в одному банку; максимальний розмір вкладання коштів у цінні папери одного емітента; максимальний період відволікання коштів в дебіторську заборгованість. Лімітування концентрації фінансових ризиків є одним з найпоширеніших внутрішніх механізмів ризик-менеджменту, що реалізують фінансову ідеологію підприєм-

ства в частині прийняття цих ризиків і не вимагають високих витрат;

– механізм диверсифікації використовується насамперед для нейтралізації негативних фінансових наслідків несистематичних видів ризиків. Принцип дії механізму диверсифікації заснований на поділі ризиків. В якості основних форм диверсифікації фінансових ризиків підприємства можуть бути використані такі її напрямки: диверсифікація видів фінансової діяльності, диверсифікація валютного портфеля, диверсифікація депозитного портфеля, диверсифікація кредитного портфеля, диверсифікація портфеля цінних паперів, диверсифікація програми реального інвестування. Характеризуючи механізм диверсифікації в цілому слід зазначити, що він вибірково впливає на зниження негативних наслідків окремих фінансових ризиків. Забезпечуючи безсумнівний ефект в нейтралізації комплексних, портфельних фінансових ризиків несистематичної групи, він не дає ефекту в нейтралізації переважної частини систематичних ризиків – інфляційного, податкового та інших. Тому використання цього механізму носить на промисловому підприємстві обмежений характер [4, с. 2];

– механізм самострахування фінансових ризиків, заснований на резервуванні підприємством частини фінансових ресурсів, що дозволяє долати негативні фінансові наслідки тих фінансових операцій, за якими ці ризики не пов'язані з діями контрагентів. Основними формами такого напрямку нейтралізації фінансових ризиків є: формування резервного (страхового) фонду підприємства; формування цільових резервних фондів; формування системи страхових запасів матеріальних і фінансових ресурсів по окремих елементах оборотних активів підприємства. Використовуючи цей механізм нейтралізації фінансових ризиків, необхідно мати на увазі, що страхові резерви у всіх їх формах, хоча й дозволяють швидко відшкодувати понесені підприємством фінансові втрати, проте «заморожують» використання достатньо відчутної суми фінансових ресурсів. У результаті цього знижується ефективність використання власного капіталу підприємства, посилюється його залежність від зовнішніх джерел фінансування. Це визначає необхідність оптимізації сум резервованих фінансових ресурсів з позицій майбутнього їх використання для нейтралізації лише окремих видів фінансових ризиків. До числа таких ризиків можна зарахувати: види фінансових ризиків, що не страхуються; фінансові ризики припустимого і критичного рівня з невисокою ймовірністю виникнення; більшість фінансових ризиків припустимого рівня, розрахункова вартість передбачуваного збитку від яких невисока. Страхування є формою попереднього резервування ресурсів, призначених для компенса-

ції збитку від очікуваного прояви різних ризиків. Економічна сутність страхування полягає у створенні резервного (страхового) фонду, відрахування в який для окремого страхувальника встановлюються в розмірі, значно меншому від сум очікуваного збитку і, як наслідок, – суми страхового відшкодування. Таким чином, відбувається передача більшої частини ризику від страхувальника до страховика [4, с. 4; 5, с. 98]. Серед інших методів внутрішньої нейтралізації фінансових ризиків, що використовуються підприємством, можуть бути: зняття з контрагента фінансової операції додаткового рівня премії за ризик; отримання від контрагентів певних гарантій; скорочення переліку форс-мажорних обставин в контрактах з контрагентами. У сучасній господарській діяльності промислових підприємств цей перелік необґрунтовано розширюється, що дозволяє партнерам підприємства уникати в ряді випадків фінансової відповідальності за невиконання своїх контрактних зобов'язань; забезпечення компенсації можливих фінансових втрат за ризиками за рахунок системи штрафних санкцій [6, с. 158].

Висновки та перспективи.

1. У сучасних економічних умовах необхідно приділяти значну увагу питанням мінімізації фінансових ризиків промислового підприємства, що в перспективі дозволить зберегти свої позиції у конкурентній боротьбі.

2. Фінансовий ризик промислового підприємства знаходяться під впливом багатьох факторів, які, у свою чергу, ведуть до появи різних видів фінансових ризиків.

3. Вибір конкретних методів оцінки міри фінансового ризику повинен залежати від конкретного виду ризику, повноти та достовірності інформаційної бази.

Подальші дослідження необхідні для визначення факторів, що впливають на фінансовий ризик промислового підприємства, удосконалення методики кількісної оцінки рівня фінансового ризику промислового підприємства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Сплетушов А.Н. Страхование : учебное пособие / А.Н. Сплетушов, М.В. Дюжиков. – М. : ИНФРА-М, 2008. – 264 с.
2. Кабанов А.В. Основные способы минимизации финансовых рисков / А.В. Кабанов // Юрист. – 2006. – № 10. – С. 15–23.
3. Лукасевич И.Я. Финансовый менеджмент : учебник / И.Я. Лукасевич. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Эксмо, 2010. – 768 с.
4. Москвин В.А. Механизмы нейтрализации финансовых рисков / В.А. Москвин. – СПб, 2008. – С. 2–4.
5. Тихомиров Е.Ф. Финансовый менеджмент: управление финансами предприятия : учебник для студентов вузов / Е.Ф. Тихомиров. – М. : Академия, 2006. – 157с.
6. Бочаров В.В. Финансовый менеджмент / Бочаров В.В. – СПб. : Питер, 2007. – 224 с.